

Όπλα υψηλής τεχνολογίας
στην Κρήτη του 19^{ου} αιώνα

Τορπίλλες στα Σφακιά το 1867

Λεωνίδα Φ. Καλλιβρετάκης

Ιστορικός - Διευθυντής ερευνών, Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών

Είναι ευρύτατα διαδεδομένη η αντίληψη ότι τα τελευταία χρόνια, με τη ραγδαία ανάπτυξη της επιστήμης, δημιουργήθηκαν για πρώτη φορά όπλα υψηλής τεχνολογίας που άλλαξαν το πρόσωπο του πολέμου. Αυτό είναι εν μέρει μόνο ορθό, καθώς ο εκσυγχρονισμός των όπλων είναι μια μακρά και αδιάκοπη διαδικασία από την αρχαιότητα ως τις ημέρες μας, με τομές που πυκνώνουν ιδιαίτερα από τον 19ο αιώνα, δημιουργώντας κάθε τόσο τη –λανθασμένη– εντύπωση ότι φθάσαμε στο αποκορύφωμα αυτής της εξέλιξης. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της πορείας των όπλων υψηλής τεχνολογίας, αποτελεί μια αγνοημένη σελίδα που γράφτηκε στο περιθώριο της μεγάλης Κρητικής επανάστασης του 1866-1869.

Ένα ανοιξιάτικο πρωινό του 1867, μια ετερόκλητη ομάδα ενόπλων ανδρών έκανε την εμφάνισή της στη Χώρα Σφακίων. Την αποτελούσαν επτά άνδρες: τρεις Γάλλοι, ένας Βρετανός, ένας Ούγγρος και δύο Έλληνες. Επικεφαλής τους ήταν ο Γάλλος **Γουσταύος Φλουράνς** (Gustave Flourens), καθηγητής φυσιολογίας από το Παρίσι, μαχόμενος δημοσιογράφος πολλών ευρωπαϊκών εφημερίδων, φύση ανήσυχη, φλογερή και ενθουσιώδης, αληθινός περιπλανώμενος ιππότης της Επανάστασης και μελλοντικός στρατηγός της παρισινής Κομμούνας. Και αυτός, όπως και οι υπόλοιποι σύντροφοί του, είχαν κατέβει στο νησί ως εθελοντές, προκειμένου να θέσουν τη ζωή τους στην υπηρεσία του Κρητικού λαού.

Την εποχή εκείνη η Κρητική επανάσταση, που έκλεινε τότε οκτώ μήνες, περνούσε δυσχερείς στιγμές, και οι ξένοι εθελοντές είχαν επιφορτιστεί με μια σοβαρή όσο και επικίνδυνη αποστολή: Να μεταβούν στην Ελλάδα προκειμένου να ενημερώσουν άμε-

Ο Γάλλος επαναστάτης Γουσταύος Φλουράνς (1838-1971)

σα την Αθήνα για την κρισιμότητα των περιστάσεων, το λιμό που απειλούσε τους κατοίκους που εγκατέλειπαν τα χωριά τους και την ανάγκη ανεφοδιασμού σε τρόφιμα και πολεμοφόδια. Η παράτολμη ομάδα, οδηγούμενη από έναν Σφακιανό, τον **καπετάν Αντρέα**, είχε επιχειρήσει αρχικά να βρει ένα σκάφος στην βόρεια ακτή της νήσου, ανάμεσα στον όρμο του Μπαλί και το χωριό Φόδελε, αλλά τελικά αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σχέδιό της και να πάρει ξανά τα βουνά. Αφού διέσχισαν το Μυλοπόταμο, εν μέσω μαχών και πυρπολημένων χωριών, οι οκτώ άνδρες συνέχισαν την πορεία τους μέσα από φαράγγια ως τις πλαγιές του κορυφές του Ψηλορείτη και από εκεί έφθασαν στη Μονή Πρέβελη, προτού καταλήξουν στα Σφακιά, το πρωινό της 12ης Μαΐου 1867. Εκεί τους περίμενε μια έκπληξη:

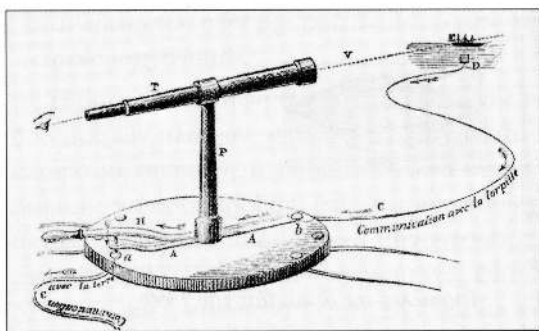
«Την ώρα που τρώγαμε, μάθαμε ότι, εδώ και λίγες μέρες, είχε έλθει στην Κρήτη ένας Αμερικανός, που περίμενε στα Σφακιά την κατάλληλη ευκαιρία για να ανατινάξει μια τουρκική φρεγάδα με τορπίλλη φερμένη από την Αθήνα. Τον συνοδεύει ένας Έλληνας, που του χρησιμεύει για διερμηνέας.»

Ο Αμερικανός ονομαζόταν **Σίντνεϋ Ντι Κέϋ** (Sidney de Kay), και είχε υπηρετήσει ως ταγματάρχης στις τάξεις των Βορείων κατά τον Αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο. Συνοδευόταν από τον Ελληνοαμερικανό **Δ. Ροδοκανάκη**, ο οποίος είχε επίσης υπηρετήσει στο Αμερικανικό ναυτικό. Έφθασαν στην Ελλάδα την άνοιξη του 1867 και οι τορπίλλες που διέθεταν, χωρίς να είναι "εφευρέται και προνομιούχοι αυτών", ανήκαν στην υπέρ των Κρητών Επιτροπή των Αθηνών, η οποία τις είχε πάρει από την Αγγλία, μεταξύ των ποικίλων φιλελληνικών εισφορών, και τις είχε αποθηκεύσει στη Σύρο: «ΕΞ ΑΓΓΛΙΑΣ [...] 33 κιβώτια με υποβρυχίους μηχανάς (Torpedos)».

Ο Ντι Κέϋ στάλθηκε από την επιτροπή στη Σύρο *«όπως επισκεφθή ιεροκρυφίως τα αφιχθέντα κιβώτια, όπως ίδη το είδος των εν αυτοίς»*, καθώς είχε γίνει γνωστό ότι τόσο ο Αμερικανός, όσο και ο αναμενόμενος από την Τεργέστη Ροδοκανάκης *«γνωρίζουν καλώς τα των υποβρυχίων»*. Οι τορπίλλες παραδόθηκαν τελικώς στον Ντι Κέϋ μόλις την 1 Απριλίου 1867, και οι δύο εθελοντές αποβιβάστηκαν στην ακτή του Βουβά, 7 χιλιόμετρα ανατολικά της Χώρας Σφακίων, ενώ η Επιτροπή των Αθηνών πληροφορούσε τη Γενική Συνέλευση των Κρητών ότι *«δια του Αρκαδίου σας έφθασαν και οι δύο φιλέλληνες αξιωματικοί Δεκαίη και Ροδοκανάκης, φίλοι του Κου Χάου, και θέλουν χρησιμεύσει σημαντικά εις τον αγώνα αν επιτύχουν τα σχέδιά των»*.

Οι πρώτες προσπάθειες χρησιμοποίησης υποβρυχίων εκρηκτικών μηχανισμών χρονολογούνται ήδη από τον Πόλεμο της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας, ενώ ανάλογες μεμονωμένες απόπειρες καταγράφονται στη διάρκεια των Ναπολεοντείων Πολέμων, αλλά και στη διάρκεια του Κριμαϊκού και του Ιταλο-Αυστριακού Πολέμου του 1859. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις εντούτοις, επρόκειτο για περιθωριακά φαινόμενα, περισσότερο αξιοπερίεργα παρά επικίνδυνα για τον αντίπαλο. Μιά μεγάλη ποικιλία εφευρέσεων χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά συστηματικά κατά τη διάρκεια του Αμερικανικού Εμφυλίου Πολέμου (1861-1865) και από τις δύο πλευρές, με αξιοσημείωτα αποτελέσματα.

Την εποχή εκείνη με τον όρο *τορπίλλη* (torpille, torpedo, torpido) χαρακτηριζό-

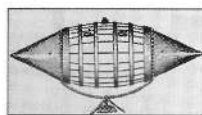
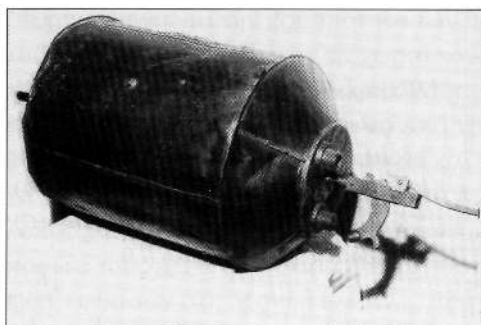
Ηλεκτρική πυροδότηση της τορπίλης. Με το τηλεσκόπιο (T) ο χειριστής παρατηρούσε το πλοίο-στόχο (E) και πιέζοντας το χειρούλι (H) έκλεινε το κύκλωμα (A). Τότε το ρεύμα, μέσω του καλωδίου (C), πυροδοτούσε την τορπίλη (D)

ταν κάθε είδους υποβρύχια εκρηκτική συσκευή κατά πλωτών στόχων, συνεπώς ο όρος κάλυπτε και ό,τι σήμερα ονομάζουμε υποβρύχια νάρκη, η δε διαφοροποίηση επισημαινόταν με τους προσδιορισμούς σταθερή και κινούμενη τορπίλη (torpille mobile). Η ασάφεια αυτή ανταποκρινόταν στα πράγματα δεδομένου ότι, στις πρώιμες εκείνες φάσεις, η ίδια βασική συσκευή ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθεί κατά τον έναν ή τον άλλο τρόπο: η σταθερή τορπίλη, ποντιζόμενη παρέμενε στη θέση της χάρις σε ένα σύστημα αγκυροβολίας, ενώ η κινούμενη τορπίλη κατ' ουσίαν ερμουλκείτο προς το στόχο. Ενδιάμεσος ήταν ο ρόλος της λεγόμενης αδέσποτης τορπίλης, η οποία ποντιζόμενη εγκαταλείποταν στην τύχη της, με κίνδυνο όμως να προσκρούσει και επί φιλικών πλοίων. Η αυτοκινούμενη ή εκτοξευόμενη τορπίλη, όπως περίπου την αντιλαμβανόμαστε σήμερα, έκανε την πειραματική της εμφάνιση στο διάστημα 1866-1872 (torpedo Luppis-Whitehead) και προστέθηκε στο τακτικό οπλοστάσιο αρκετών κρατών κατά τη δεκαετία 1870-1880.

Τον Μάιο συνεπώς του 1867, όταν οι Ευρωπαίοι εθελοντές συναντούσαν τον Αμερικανό ταγματάρχη στη Χώρα Σφακίων, βρισκόμαστε ακριβώς στο χρονικό σημείο των προχωρημένων και συστηματικών πειραματισμών, εν όψει της οριστικής διαμόρφωσης του νέου όπλου. «Προεγρωρίζαμεν εκ φήμης τους Αμερικανούς και την θαυμαστήν αυτών μηχανήν πολύν χρόνον πρότερον, πριν ή ιδώμεν αυτούς», σημειώνει ο Βρετανός εθελοντής **Χίλαρυ Σκίννερ** (J. E. Hilary Skinner), συνεργάτης πολλών λονδρεζίκων εφημερίδων, που διέθετε ήδη μακρά πείρα ως στρατιωτικός ανταποκριτής, μιας και είχε παρακολουθήσει στην πρώτη γραμμή τον πόλεμο ανάμεσα στη Δανία και το γερμανικό συνασπισμό, και στη συνέχεια τον πόλεμο ανάμεσα στην Πρωσία και την Αυστρία (1864-1866). Ο Σκίννερ μας δίνει στη συνέχεια μια περιγραφή του μηχανισμού της τορπίλης που διέθετε ο Ντι Κεϋ:

«Η μνησθείσα συσκευή σύγκειται εξ ηλεκτρικής λαγήνου, συνδεομένης δια σύματος μετά του Torpedo. Τουτό το Torpedo έμελλε να προσκολληθή εις τι τουρκικόν πλοίον, και δι' εκπυρσοκροτήσεως, προερχομένης εκ της ηλεκτρικής λαγήνου, έμελλεν είτε να καταβυθίση το πλοίον, ή να βλαβή υπ' αυτού καιριώς.»

Η ηλεκτροδότηση της τορπίλης γινόταν εξ αποστάσεως από τον χειριστή, ο οποίος την κατάλληλη στιγμή «έθετε το καλώδιον εις επαφήν με την ηλεκτρικήν στήλην», η δε αναφερόμενη λάγηνος είναι πιθανότατα η λεγομένη λουγδουνική λάγηνος, ένας

Τορπίλλες της δεκαετίας του 1860

από τους πρώτους ηλεκτρικούς συμπυκνωτές. Επρόκειτο συνεπώς για ηλεκτρική τορπίλλη, ένα μοντέλο εξαιρετικά καινοτόμο, σε μιά εποχή που οι περισσότερες τορπίλλες διέθεταν χρουστικό πυροδοτικό μηχανισμό.

Ο Ντι Κεύ επέλεξε ως στόχο του μια Οθωμανική ατμοκίνητη φρεγάτα, που συμμετείχε στο ναυτικό αποκλεισμό της Κρήτης και ναυλοχούσε στον κοντινό λιμένα του Λουτρού, τέσσερα χιλιόμετρα δυτικά της Χώρας Σφακίων. Εναντίον της επιχειρήθηκαν τρεις απόπειρες, για κάθε μιά από τις οποίες ακολουθήθηκε διαφορετική διαδικασία. Η υψηλή τεχνολογία του πολέμου ήλκυε πάντοτε το ενδιαφέρον των θεατών:

«Πάντες οι ευρισκόμενοι εν τω χωρίω κατέβησαν επί της παραλίαξ ανυπόμονοι όντες, ίνα ίδωσιν έκρηξίν τινα. Πολλαί δεκάδες ορεινών, εις ους είχε διαδοθή ότι κατά την νύκτα ταύτην έμελλε να συμβή τι, κατέβησαν μέχρι των βράχων, πλησίον των οποίων ήτο ηγκυροβολημένον το τουρκικόν πλοίον, όπως υπερασπισθώσι το κ. De Kay και τους περί αυτών, εν περιπτώσει καταδιώξεως».

Αρχικά αποφασίστηκε να αποσταλεί κάποιος για να προσκολλήσει την τορπίλλη στα ύφαλα του πλοίου, αποστολή την οποία ανέλαβε ντόπιος "επιτήδειος δύτης". Οι πηγές δεν συμφωνούν για το όνομά του: Αλλού αναφέρεται ως «ο ηλιοκαής και μνώδης Παύλος», αλλού ως κάποιος «Νικολάκης». Όπως και αν έχει, η επιχείρηση ξεκίνησε μία ώρα μετά τη δύση του ήλιου, ενώ όμως η άκατος του Ντι Κεύ επιχειρούσε να προσεγγίσει ως ένα σημείο τη φρεγάτα, ο τούρκος σκοπός του καταστρώματος αντιλήφθηκε κάποια κίνηση, και ο προβολέας που τέθηκε σε λειτουργία εξανάγκασε τους επαναστάτες να καλυφθούν πίσω από μιά βραχονησίδα και να εγκαταλείψουν το εγχείρημα. Η λάμψη του προβολέα στο κατάστρωμα του πλοίου δημιούργησε από μακριά προς στιγμή την εντύπωση ότι η έκρηξη πραγματοποιήθηκε, προκαλώντας τη συγκίνηση και στη συνέχεια την απογοήτευση των θεατών.

Στο μεταξύ η φρεγάτα ανοίχτηκε προς ασφαλέστερα νερά, αλλά αναγκάστηκε να επιστρέψει την επομένη στον όρμο, λόγω της αλλαγής του καιρού. Ο Αμερικανός ήταν αποφασισμένος να επαναλάβει το εγχείρημά του, εφαρμόζοντας τη μέθοδο της ρυμουλκούμενης τορπίλλης, και για το σκοπό αυτό επιστρατεύθηκε, πλην της ακάτου του, το καΐκι που διέθετε ο Φλουράνς και οι σύντροφοί του. Το σχέδιο ήταν απλό:

«Η τορπίλλη θα προσδενόταν στη μέση ενός μακρού σχοινού, που η μια του άκρη θα βρισκόταν μέσα στο καΐκι και η άλλη μέσα στην άκατο. Τα δύο σκάφη θα περνούσαν το ένα στα αριστερά και το άλλο στα δεξιά του τούρκικου σκάφους, και,

όταν η τορπίλλη θα βρισκόταν κάτω από την πρύμνη, θα ενεργοποιούσαν τον ηλεκτρικό μηχανισμό».

Η βασική σύλληψη της ρυμουλκούμενης τορπίλλης συνίσταται ακριβώς στη χρήση δύο μικρών πλωτών μέσων που διέρχονται εκατέρωθεν του στόχου, σύροντας την εκρηκτική συσκευή με συρματόσχοινα μεταβλητού μήκους, ώστε με κατάλληλους χειρισμούς να προσκρούσει στην καρίνα του εχθρικού πλοίου. Κατά κανόνα όμως διέθεταν κρουστικό πυροδοτικό μηχανισμό, ενώ η χρήση ηλεκτρικού ρεύματος στα Σφακιά το 1867 συνιστά ενδεχομένως έναν νεωτερισμό, που όμως δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί, καθώς και αυτή τη φορά οι καταδρομείς έγιναν αντιληπτοί και αναγκάστηκαν να ζητήσουν καταφύγιο στη βραχώδη ακτή, ενώ η φρεγάτα τέθηκε υπ' ατμόν και απομακρύνθηκε περί το ένα μίλι, εγκαταλείποντας επί τόπου την άγκυρα με το σημαντήρα.

Το γεγονός αυτό ενέπνευσε νέα ιδέα στους επαναστάτες: κατευθύνθηκαν στο σημαντήρα και προσέδεσαν την τορπίλλη στην αλυσίδα της άγκυρας, σκοπεύοντας να την πυροδοτήσουν κατά την ανέλκυσή της. Πράγματι η φρεγάτα επέστρεψε κατά τις τέσσερις το πρωί για να σηκώσει την άγκυρά της και να πάει να ναυλοχήσει αλλού. Ενώ η άγκυρα βρισκόταν πλέον στον αέρα και οι Τούρκοι ναύτες έβλεπαν ήδη την τορπίλλη να πλησιάζει αιωρούμενη το σκάφος τους, ο Ντι Κεϋ από τη νησίδα όπου βρισκόταν, έθεσε σε επαφή το καλώδιο με την ηλεκτρική λάμψη, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Η τορπίλλη ανεγκύστηκε από τους Τούρκους και "ετέθη επί του καταστρώματος ως πράγμα αβλαβές". Αμέσως οι εθελοντές από τη νησίδα και οι Σφακιανοί από τους βράχους της ακτής άνοιξαν πυρ κατά της φρεγάτας, που απήντησε με κανονιοβολισμούς, οι οποίοι "αντήχουν μεταξύ των φαράγγων των ορέων". Μέσα στο πανδαιμόνιο, και ενώ η φρεγάτα απέπλεε, ο Ντι Κεϋ έσυρε βίαια το καλώδιο, αποσπώντας το από το σώμα της τορπίλλης. Η εξέτασή του απεκάλυψε ότι η συνεχής τριβή όλη τη νύχτα είχε φθείρει το περίβλημα από καουτσούκ, διαβρώνοντας και το ίδιο το καλώδιο.

Αν και χωρίς επιτυχία, οι πειραματισμοί του Ντι Κεϋ δεν υπήρξαν άχρηστοι. Στο εξειδικευμένο του σύγγραμμα *Les Torpilles* (1888), ο αντισυνταγματάρχης Χένεμπερτ (Hennebert), αναφερόμενος στα μειονεκτήματα της απλής ηλεκτρικής τορπίλλης, υπογράμμισε ότι τα μέχρι στιγμής πειράματα ανέδειξαν το πρόβλημα της φθοράς και ατελούς λειτουργίας των ευαισθητών υλικών μέσα στη θάλασσα, καθώς και την ανάγκη ακριβούς παρατήρησης για την επιλογή της κατάλληλης στιγμής πυροδότησης, παρατήρησης που είναι δυσχερέστατη καθώς εκτελείται υπό το βλέμμα ή και τα πυρά του εχθρού. Αντιπρότεινε την όσο το δυνατόν προστατευτικότερη κάλυψη του ηλεκτροφόρου καλωδίου ή, ακόμη καλύτερα, την κατασκευή αυτόματης ηλεκτρικής τορπίλλης κλειστού κυκλώματος, η οποία θα ενεργοποιείται με την πρόσκρουση στο στόχο.

Αλλά το εγχείρημα του Ντι Κεϋ είχε και άμεσο αντίκτυπο στο ηθικό του αντιπάλου. Στην έκθεσή του της 22 Μαΐου 1867 προς τον Χαρίλαο Τρικούπη, ο Έλληνας πρόξενος στα Χανιά **Νικόλαος Σακόπουλος** σημειώνει τον αντίκτυπο των γεγονότων:

«Πρό τινων ημερών οθωμανικόν τι ατιμόπλοιον, ηγκυροβολημένον εις την παραλίαν του Σελίνου, ανέλκον την άγκυράν του ήγγρευσεν εκ του βυθού της θαλάσσης

υποβρύχιόν τινα μηχανήν εξ εκείνων ων κατά τον αμερικανικόν πόλεμον εγένετο χρήσις προς καταστροφήν των εχθρικών πλοίων (torpille). Η μηχανή αυτή δεν είχε εκπυρσοκροτήσει, είτε διότι είχε βλαφθή, είτε διότι δεν είχε δοθή ο απαιτούμενος χρόνος. Το γεγονός τούτο ενέβαλεν εις μεγάλην ανησυχίαν τον οθωμανικόν στόλον, διότι λέγουσιν ότι οι επαναστάται έχουσι μηχανήματα τοιαύτα εις την διάθεσίν των, αλλά των οποίων δεν εγένετο μέχρι τούδε αποτελεσματική χρήσις».

Η είδηση φαίνεται ότι πράγματι κρίθηκε εντυπωσιακή, αφού ο απόηχός της έφθασε ως τον ίδιο τον Βρετανό υπουργό εξωτερικών **Εδουάρδο Στάνλεϋ** (Edward Stanley), ο οποίος τον Ιούνιο του 1867 πληροφορούσε τον Βρετανό πρεσβευτή στο Παρίσι ότι "ευρέθη μία αναφλεκτική μηχανή υπό των Τούρκων, οτινις πιστεύουν ότι πολλάς τοιαύτας έστησεν εις Αμερικανός". Μιά πιθανή έμμεση συνέπεια του θορύβου αυτού ανιχνεύεται ενδεχομένως στη δράση του **νανάρχου Χόμπαρτ** (Auguste Hobart-Hampden). Ο άλλοτε πλοίαρχος του Βρετανικού Ναυτικού έφθασε στην Κρήτη στις 7 Δεκεμβρίου 1867, έξι μήνες μετά το εγχείρημα του Ντι Κεϋ, ως σύμβουλος της Οθωμανικής κυβέρνησης στο ζήτημα του ναυτικού αποκλεισμού της νήσου. Μεταξύ των πρώτων μέτρων που έλαβε, ξεχωρίζει η εντολή του να μην περιπολούν τα ατμόπλοια πλησίον των ακτών αλλά σε απόσταση 6 έως 7 μιλίων στα ανοικτά. Κατά το επόμενο έτος ο Χόμπαρτ ανέλαβε αυτοπροσώπως τη διοίκηση της ναυτικής μοίρας που εφάρμοζε τον αποκλεισμό στην Κρήτη και το 1869 του δόθηκε ο τίτλος του Πασά. Συνεχίζοντας τη νέα του καριέρα, συμμετείχε στον ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877-1878, επικεφαλής του στόλου της Μαύρης Θάλασσας, όπου και ανέπτυξε με επιτυχία μία νέα αντιτορπιλική μέθοδο άμυνας αγκυροβολημένου πλοίου, η οποία κατά κάποιο τρόπο δημιούργησε σχολή.

Να επισημάνουμε στο σημείο αυτό ότι ο Έλληνας πρόξενος στα Χανιά το 1867, ο μεταφραστής του Σκίννερ στα ελληνικά το 1868, και τα μέλη της Επιτροπής των Αθηνών το 1869, χρησιμοποιούν την λέξη *torpedo* ή *torpille* με λατινικούς χαρακτήρες, γεγονός που αποτελεί απόδειξη ότι ο όρος δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί στην ελληνική γλώσσα και ένδειξη ότι η αναφερόμενη "υποβρύχιος μηχανή" είναι κατ' ουσίαν άγνωστη στην Ελλάδα. Η πρώτη ρητή αναφορά ανάγεται στα 1877-1878, όταν στη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού πολέμου και στο πλαίσιο ενός δραστήριου προγράμματος στρατιωτικών προετοιμασιών, το μηχανουργείο **Γεωργίου Βασιλειάδη** επιχείρησε την κατασκευή τορπιλλών αμφισβητήσιμης ποιότητας στον Πειραιά, προκαλώντας ένα σχετικό πανικό στα εμπορικά πλοία που ναυλοχούσαν στο λιμάνι. Την εποχή εκείνη επιχειρήθηκε η εισαγωγή του αρχαϊζοντος όρου "ναύκλαστρον" για τη σήμανση του νέου όπλου, τελικώς όμως κατά τη δεκαετία του 1880, με την ένταξη των πρώτων τορπιλλοβόλων πλοίων στον Ελληνικό Στόλο, οριστικοποιήθηκε ο προερχόμενος από τη γαλλική όρος τορπίλλη.

Στα Σφακιά του 1867, είναι γεγονός πάντως ότι από πλευράς θεάματος, η πρώτη τορπίλλη απογοήτευσε το κοινό της: "Η πρωία ανέτειλε χωρίς να επιφέρει δυνατόν ή εκπληκτικόν κρότον εις τους καταβάντας επί των βράχων της παραλίας ορεινούς, οτινις είχαν διανυκτερεύσει αναμένοντες ενταύθα". Στο μεταξύ, ενώ συμμετείχαν στα ριψοκίν-

δυνα εγχειρήματα των Αμερικανών, οι Ευρωπαίοι εθελοντές περιμέναν ανυπόμονα μια βελτίωση του καιρού που θα τους επέτρεπε να συνεχίσουν την ακτοπλοΐα τους. Όταν επήλθε επιτέλους νηνεμία, έσπευσαν να συνεχίσουν το ταξίδι τους, άλλοτε δια ξηράς κι άλλοτε δια θαλάσσης ώσπου κατόρθωσαν να αποβιβαστούν στα Αντικύθηρα την αυγή της 30^{ης} Μαΐου 1867, ένα μήνα μετά την αναχώρησή τους από το Μυλοπόταμο.

Κλείνοντας τη μικρή αυτή ιστορία, και προκειμένου να καταδειχθεί ότι περιέχει όλα τα συναρπαστικά στοιχεία ενός περιπετειώδους θρίλερ, να σημειώσουμε ότι λίγα χρόνια αργότερα, ένας –τουλάχιστον- από τους παρόντες στα Σφακιά ξένους εθελοντές, έμελλε να αποδειχθεί **κατάσκοπος**. Επρόκειτο για τον Ζυλ Ανεμός, που είχε παρουσιαστεί στην Κρήτη με αυτό το όνομα και ισχυριζόμενος ότι ήταν Γάλλος ελληνικής καταγωγής από τη Μασσαλία. Υπό το ψευδώνυμο αυτό κρυβόταν στην πραγματικότητα ο **Ζυλ Μπαλλό** (Jules Ballot), που επιστρέφοντας στη Γαλλία δημοσίευσε ένα βιβλίο, αληθινό λίβελο κατά της Κρητικής Επανάστασης, και στη συνέχεια έδρασε ως έμμισθος πράκτορας για λογαριασμό της γαλλικής κυβέρνησης στους αντιβοναπαρτικούς κύκλους του Παρισιού.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- J. E. Hilary Skinner*. ROUGHING IT IN CRETE. Λονδίνο, 1868· ελληνική μετ. ΣΚΑΗΡΑΓΩΓΙΑΙ ΕΝ ΚΡΗΤΗ. Αθήνα, 1868.
- Jules Ballot*. HISTOIRE DE L' INSURRECTION CRÉTOISE. Παρίσι, 1868.
- Λογοδοσία της εν Αθήναις υπέρ των Κρητών Κεντρικής Επιτροπής*. Αθήνα, 1869.
- Edmond Desmaze*. ÉTUDES ET SOUVENIRS HELLÉNIQUES, Λυών 1878.
- N. K. Γουλμής*. «Αι Νέαι Πολεμικαί Μηχαναί: Τορπίλαι και Τορπιλλοβόλα». Εστία, αρ. 471 της 6.1.1885.
- Lt-Colonel Hennebert*. LES TORPILLES. Παρίσι, 1888.
- Edmond Desmaze*. SOUVENIRS D'UN PHILHELLÈNE. Λυών, 1893.
- Α. Παλάσκας*. ΓΑΛΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΩΝ ΣΥΝΑΦΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ. Αθήνα, 1898.
- N. Α. Τσιριντάνης*. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΕΘΝ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1866-1868. Αθήνα, 1951· 3 τόμοι, Αθήνα, 1950-1951.
- Ακαδημία Αθηνών*. Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1866-1869: ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΠΡΟΞΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Τόμος Α', Αθήνα, 1967. Τόμος ΣΤ', Αθήνα, 1970.
- Α. Καλλιβρετάκης*. Η ΖΩΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΦΛΟΥΡΑΝΣ. Έκδοση Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1998.

ΝΈΑΡΧΟΣ

Περίοδος Ι', Χρόνος 16^{ος}, Τεύχος 27, Απρίλιος - Μάϊος - Ιούνιος 2003